

ÖZET

Avrupa'daki protestolar, geçim sıkıntısının, aşınan refah beklentilerinin ve siyasal temsil sorunlarının kesiştiği katmanlı bir huzursuzluğu görünür kılıyor. Fransa'da hareketlerle diğer ülkelerdeki gösteriler arasında benzerlikler bulunsa da bunları tek merkezden yayılan bir ayaklanma saymak, yerel nedenleri örter. Hayat pahalılığı, konut krizi, güvencesiz çalışma ve kamu hizmetlerindeki yetersizlikler, insanların emek vererek güvenli bir hayat kurabileceklerine ilişkin inancını zayıflatıyor. Mülkiyet ve mirasın belirleyiciliği artarken gençlerin bağımsızlaşması, aile kurması ve gelecek planlaması güçleşiyor. Ekonomik kayıplar, yüklerin adaletsiz dağıtıldığı düşüncesiyle birleştiğinde haysiyet meselesine dönüşüyor. Bununla birlikte sıkıntı kendiliğinden kolektif eylem üretmiyor; ortak kimlik, örgütlenme imkânları ve birlikte sonuç alınabileceğine duyulan güven, katılımı şekillendiriyor. Görelî yoksunluk, aşağılanmışlık, duyulmama ve kontrol kaybı, öfkenin psikolojik zeminini oluşturabiliyor. Dijital görüntüler dayanışmayı hızlandırırken bağlam kaybını, yanlış bilgiyi ve kutuplaşmayı da besleyebiliyor. Polis müdahalesiyle göstericilerin davranışları arasındaki etkileşim, hareketleri genişletebiliyor veya katılımı azaltabiliyor. Jeopolitik düzlemde enerji bağımlılığı, uluslararası rekabet, savaş ve savunma ihtiyaçları, hükümetlerin kaynak tercihlerini etkiliyor. Ancak askerî harcamalarla sosyal kesintiler arasında doğrudan bağ kurmak, bütçe incelemesi gerektiriyor. Ulusal yönetimlerle Avrupa kurumları arasında dağılım sorumluluk, yurttaşın kararları etkileyebilme duygusunu aşındırabiliyor. Göçmenleri günah keçisine dönüştüren söylemler ve kanıtlanmamış dış müdahale iddiaları, sorunların araştırılmasını engelleyebiliyor. Protestolardan yararlanmakla onları örgütlemek birbirinden ayrılmalıdır. Öfkenin geleceği; müzakere, sosyal reform, güvenlik merkezli sertleşme veya farklı siyasî kanallara dağılma ihtimallerine açıktır. Başarı, meydanların boşalmasından ziyade insanların hayatındaki somut iyileşmelerle değerlendirilmelidir. Çalışmanın ahlâkî odağında, yurttaşın güvenliğinin sınır savunmasıyla birlikte barınma, eğitim, sağlık, adalet ve sözünün ciddiye alınması üzerinden değerlendirilmesi bulunuyor. Toplumsal huzur, fedakârlığın aynı kesimlerden beklendiği bir düzende kırılma riskiyle, kamusal güven ancak adil paylaşım ve hesap verebilirlikle güçlenebilir.

1

REFAH VAADİNİN ÇATLAMASI: AVRUPA SOKAKLARININ EKONOMİK VE SOSYOLOJİK ZEMİNİ

Bir toplumun huzursuzluğu bazen mutfak masasında görünür hâle gelir. Maaş hesaba yatmıştır; kira, elektrik, ulaşım ve market harcamaları çıkarıldığında geriye kalan para, ayın geri kalanından küçüktür. Aynı masada bir genç iş başvurusu doldurur; annesi sağlık randevusunu erteler, babası emeklilik hesabını yeniden yapar. Bunlar Avrupa'nın bütün evlerini temsil eden bir fotoğraf değildir. Fakat sokakta yükselen öfkeyi anlamak için bakılması gereken yerlerden biridir. Meydandaki sloganın arkasında çoğu zaman aylar boyunca tutulmuş küçük hesaplar, vazgeçilmiş ihtiyaçlar ve ertelenmiş hayatlar vardır.

Fransa'da görünürlük kazanan ve Avrupa'nın farklı ülkelerinde karşılıkları bulunan protestoları, yalnızca kalabalıkların taşkınlığı üzerinden okumak, olayların toplumsal zeminini siler. Tersinden, her gösteriyi aynı tarihî başkaldırının parçası saymak da ülkelere özgü nedenleri örter. Önümüzde tek merkezden yönetilen, aynı talepleri taşıyan birleşik bir Avrupa hareketi bulunduğunu söylemek için yeterli kanıt yoktur. Daha

dikkatli bir açıklama, ortak ekonomik basınçların farklı kurumsal yapılarda farklı çatışmalar ürettiği; hareketlerin birbirlerinden etkilenebildiği ve kimi zaman aynı görüntü akışında birleştiğidir.

Ekim 2026 tarihli haberler, Fransa'daki eğitim koşulları etrafında başlayan hareketliliğin geçim ve kamu hizmetleri talepleriyle genişlediğini gösteriyor. İspanya ve Portekiz'de barınma sorunları, İtalya'da ücretler ve hayat pahalılığı, Arnavutluk'ta yolsuzluk karşıtlığı belirginleşiyor. Bu farklılıklar, karşılaştırmanın başlangıç noktası olmalıdır. Avrupa Birliği üyesi ülkelerle üyelik dışındaki toplumların kurumsal şartları da aynı değildir.

Bu tabloyu açıklamak için sınılanması gereken temel düşünce şudur: Öfke, maddî sıkıntıyla toplumsal karşılıklılık beklentisinin bozulduğu yerde yoğunlaşabilir. İnsan çalışır, vergi verir, eğitim görür, bekler; bütün bunların sonunda güvenli bir hayat kurabileceğini düşünür. Karşılığında sürekli yeni fedakârlıklar isteniyorsa, sıkıntı zamanla adalet meselesine dönüşür. Ücret bordrosu, kira sözleşmesi ve okulun eksikleri aynı soruda buluşur: Bu düzenin yükünü kim taşıyor, imkânlarından kim yararlanıyor?

Avrupa'nın savaş sonrası refah düzenleri birbirinin kopyası değildi. Bununla birlikte birçok ülkede ücretli çalışma, sosyal güvenlik, kamusal eğitim ve sağlık hizmetleri, sıradan insanların hayatına belli bir öngörülebilirlik sağladı. Bu düzenlerin kapsamı tarih boyunca sınıfa, cinsiyete, yurttaşlık statüsüne ve ülkeye göre değişti; geçmişi kusursuz bir güvenlik çağı olarak hatırlamak yanıltıcıdır. Yine de kurumsal vaat açtı: Hastalık, yaşlılık ve işsizlik karşısında insan bütünüyle yalnız bırakılmayacaktı. Bugünkü hoşnutsuzluğu değerlendirirken, bu vadin hangi kesimler için ne ölçüde aşıldığını araştırmak gerekir.

Hayat pahalılığı burada dikkatle çözümlenmelidir. Enflasyonun gerilemesi, fiyatların eski seviyesine dönmesi demek değildir. Fiyat artış hızı düşerken geçmiş zamânın yükü bütçede kalabilir. Ücretler sonradan yükselse bile aradaki dönemde biriken borç, tüketilen tasarruf ve ertelenen ihtiyaç ortadan kalkmaz. Hükümetin iyileşme olarak sunduğu göstergeyle hanenin yaşadığı deneyim arasındaki mesafe, bu nedenle yalnız iletişim sorunu sayılamaz. Yurttaş istatistiği anlamadığı için kızgın olmayabilir; istatistiğin ölçmediği bir kaybı taşıyor olabilir.

Üstelik aynı fiyat artışı herkese aynı biçimde dokunmaz. Gelirinin büyük kısmını temel ihtiyaçlara ayıran bir hane, zorunlu harcamalardaki yükselişi daha sert hisseder. Tasarrufu bulunan kişi geçici kaybı karşılayabilirken, zaten borçla yaşayan kişi küçük bir artışta ödeme zincirini kaybedebilir. Ekonomik analizin ortalama gelirle yetinmesi bu yüzden sakıncalıdır. Harcama bileşimi, servet, borç, hane büyüklüğü ve kamusal hizmetlere erişim birlikte incelenmelidir. Toplumsal öfkenin dağılımı, millî gelir grafiğinin dağılımına benzemez.

Konut meselesi bu ayrışmanın en somut yüzlerinden biridir. Eurofound'un Avrupa gençliği üzerine araştırması, barınma güçlüklerinin eğitim ve iş fırsatlarına erişimi, hane kurmayı ve bağımsız yaşamayı etkilediğini; özellikle şehir merkezlerinde ve turistik bölgelerde gençlerin ciddi engellerle karşılaştığını belirtiyor. Araştırmanın işaret ettiği şey, kira ödemesinin ötesinde bir hayat kurma sorunudur.

Ailesinin evinde kalmak bazı gençler için tercih, bazıları için mecburiyet olabilir. Bu ayrımı yapmadan yaş üzerinden hüküm vermek kolaycılıktır. Mecburiyetin bulunduğu yerde ise barınma, yetişkinliğin maddî şartlarını belirler: İş değiştirmek, başka şehre taşınmak, birlikte yaşamak veya çocuk sahibi olmak ertelenebilir. Genç insanın takvimi, kira piyasasının insafına bırakılır. Çocukluk odasında çalışmaya devam eden üniversite mezununun sıkıntısı, yalnız dar bir mekânda yaşaması değildir; kendi hayatı üzerinde karar verebilme alanının daralmasıdır.

Konut üzerinden başka bir eşitsizlik daha büyüyebilir. Evi bulunan hane için fiyat artışı servet kazancı anlamına gelirken, ilk evini almak isteyen kişi için uzaklaşan bir hedef hâline gelir. Aynı gelişme, bir grubun güvenliğini artırırken diğerinin geleceğini pahalılaştırır. Bu nedenle çatışmayı yalnız gençlerle yaşlılar arasında

kurmak yetersizdir. Kiracı emekliyle mülk sahibi genç aynı konumda değildir. Belirleyici olan, yaşla birlikte mülkiyet ve aile desteğidir. Mirasın ağırlığı arttığında çalışarak yükselme vaadinin inandırıcılığı da sorgulanır.

Kamu hizmetleri, bu özel eşitsizliklerin etkisini azaltabilecek başlıca alanlardandır. Ulaşılabilir okul, sağlık hizmeti ve toplu taşıma, hanenin doğrudan satın almak zorunda kalacağı ihtiyaçları karşılar. Bu hizmetlerin niteliği düştüğünde kayıp iki katlı yaşanır: Yurttaş hizmetten mahrum kalır, açığı kapatabilmek için kendi bütçesinden ödeme yapar. Ödeyemeyen bekler. Okuldaki eksiklik özel ders ihtiyacına, ulaşım yetersizliği daha uzun yolculuğa, sağlık hizmetindeki gecikme işgünü kaybına dönüşebilir. Bütçede tasarruf görünen işlem, evde yeni masraf olarak belirir.

Fransa'daki öğrenci hareketliliğinin sendikalar ve Sarı Yelekli aktivistlerle genişlemesi, farklı toplumsal kesimlerin taleplerinin nasıl kesişebildiğini gösteren güncel bir örnektir. Bu birleşme, katılan herkesin aynı ideolojiye veya aynı çözüm önerisine sahip olduğunu göstermez. Bir öğretmen okulun personel açığını, bir çalışan ücretini, bir emekli satın alma gücünü savunabilir. Hareketin büyümesi, farklı ihtiyaçların ortak bir sorumluluk adresinde buluşmasına bağlıdır; dayanıklılığı ise bu farklılıklarla nasıl başa çıktığına.

Ekonomik sıkıntının coğrafyası da önemlidir. Büyük şehirde iş imkânı bulunup uygun konut bulunmayabilir. Daha ucuz bir bölgede yaşayan kişinin ise işyerine, hastaneye veya okula ulaşabilmesi pahalı ve zahmetli olabilir. Böylece aynı ülkenin yurttaşları, farklı gündelik hayatlar içinde benzer bir sıkışmışlık yaşayabilir. Yakıt fiyatı, güçlü toplu taşıması bulunan bir merkezdeki kişiyle otomobile bağımlı bir taşra çalışanı için aynı anlamı taşımaz. Politikanın adaleti, yalnız hedefinde değil, maliyetinin coğrafî dağılımında da aranmalıdır.

Yeşil dönüşüm gibi uzun vadeli gereklilikler de bu dağılım sorusundan bağımsız değildir. Çevresel hedeflerin toplumsal desteği, değişimin maliyetini karşılama imkânıyla ilişkilidir. Eski aracını değiştiremeyen, evini yalıtamayan veya alternatif ulaşım bulamayan kişiye yalnız yeni yükümlülük getirmek, dönüşümün meşruiyetini zayıflatabilir. Buradan çevre politikalarının gereksiz olduğu sonucu çıkmaz. Çıkan sonuç, kamusal hedefin uygulanabilir seçeneklerle desteklenmesi gerektiğidir. Fedakârlığın zorunluluğunu anlatan siyaset, fedakârlığın neden bazı hanelerde daha ağır olduğunu da açıklamakla yükümlüdür.

Bununla birlikte ekonomik sıkıntı kendiliğinden protesto üretmez. İnsanlar işlerini kaybetmekten korkabilir, örgütsüz olabilir veya gösterilerin sonuç vermeyeceğini düşünebilir. Bazı durumlarda en ağır yoksunluğu yaşayanlar eyleme katılacak zaman ve imkânı da bulamaz. Bu nedenle sokaktaki kalabalık, toplumdaki mağduriyetin eksiksiz sayımı değildir. Sendikalar, öğrenci birlikleri, mahalle ağları ve yerel örgütler, dağınık şikâyetleri ortak taleplere dönüştürebildikleri ölçüde önem kazanır. Fransa'nın protesto geleneği de ancak bu örgütsel imkânlarla birlikte açıklayıcı olur.

Burada siyasal temsil meselesi belirir. Seçimle verilen sözlerin karar süreçlerine taşınmadığı düşünüldüğünde, yurttaşın kurumlarla ilişkisi aşınabilir. Bunun her durumda gerçek bir temsil yokluğuna mı, karşılanması güç beklentilere mi, yoksa kararların adaletsiz dağılımına mı dayandığı ayrıca incelenmelidir. Fakat yönetimin bütün itirazları bilgisizlik veya sorumsuzluk sayması, değerlendirme imkânını daha baştan kapatır. İtirazını anlatacak yer bulamayan kişi için meydan, duyulabildiği ender alanlardan biri hâline gelebilir.

Avrupa sokaklarını anlamak, göstericilerin her talebini doğru kabul etmeyi gerektirmez. Kamu kaynakları sınırlıdır; talepler birbirleriyle çatışabilir, önerilen çözümler yeni eşitsizlikler doğurabilir. Aynı titizlik yönetimlerin zorunluluk söylemine de uygulanmalıdır. Hangi harcamanın korunacağı, hangi gelirin vergilendirileceği, hangi hizmetin erteleneceği siyasî tercihler içerir. Bu tercihlerin maliyetini görünür kılmadan yurttaştan sabır istemek, tartışmayı kapatmaktır.

Akşam olduğunda meydan boşalabilir. Bir genç eve döner, ertesi günkü iş görüşmesinin yol parasını hesaplar. Gösteride açtığı pankart sandalyenin arkasında durur. Bilgisayarında bir kiralık oda ilânı açıktır;

depozito, aylık gelirin önemli bir bölümünü istemektedir. Sokaktaki ses dinmiştir. Hesap hâlâ tutmamaktadır.

Filozof Kirpi: "Geleceği sürekli ertelenen insanın öfkesi, bugünün hesabına sığmaz."

KIZGINLIKTAN KOLEKTİF EYLEME: HAYSIYET, GELECEK KAYGISI VE SOSYAL PSİKOLOJİ

Bir insanın gösteriye katılmaya karar verdiği an, çoğu zaman haber kameralarının kaydetmediği bir yerde yaşanır. Telefonuna gelen bir görüntüyü izler, işyerinde arkadaşının anlattıklarını dinler, çocuğun okulundan gönderilen açıklamayı okur. Daha önce içine attığı bir mesele, başkasının yüzünde karşısına çıkar. Kendi yetersizliği sandığı şeyin ortak bir durum olabileceğini fark eder. Sokağa çıkmadan önce değişen, bazen yalnız bu farkındalıktır: İnsan, yaşadığı sıkıntının sorumluluğunu yeniden düşünmeye başlamıştır.

Avrupa'daki protestoların psikolojik boyutunu araştırırken ekonomik sorunları kişilik sorunlarına çevirmekten kaçınmak gerekir. Geçinemeyen insanın kızgınlığını öfke kontrolü eksikliğiyle açıklamak, toplumsal bir ilişkiyi bireyin içine hapsetmektir. Bunun karşısında bütün göstericileri aynı haysiyet mücadelesinin kusursuz temsilcileri saymak da araştırmayı romantizme teslim eder. Aynı meydana dayanışma, korku, umut, öz alma isteği, merak ve siyasî hesap birlikte bulunabilir. Katılımın anlamı kişiden kişiye, hatta aynı kişinin eylem içindeki deneyimine göre değişebilir.

İlk ayrım, sıkıntı yaşamakla o sıkıntıyı adaletsizlik olarak değerlendirmek arasındadır. İnsan, zor bir duruma geçici veya kaçınılmaz olduğunu düşündüğünde katlanabilir. Yükün keyfi biçimde dağıldığına, bazı kesimlerin korunduğuna veya kendisine verilen sözlerin tutulmadığına inandığında ise yaşadığı kayıp farklı bir anlam kazanır. Öfkenin toplumsal içeriği burada belirginleşir. Fakat bu değerlendirmelerin doğruluğu ayrıca araştırılmalıdır. Adaletsizlik algısı davranışı açıklayabilir; algının bulunması, bütün iddiaların kendiliğinden doğru olduğunu göstermez.

Görelî yoksunluk kavramı bu noktada açıklayıcıdır. İnsanlar hayatlarını yalnız mutlak gelirleriyle değerlendirmez. Kendilerine benzettikleri kişilerle, geçmişteki durumlarıyla ve ulaşabileceklerini düşündükleri gelecekle karşılaştırırlar. Aynı ücret, farklı hayat hikâyelerinde farklı anlamlar taşır. Ailesinden destek alan biri için geçici başlangıç geliri olan para, başka biri için ailesini ayakta tutma yükünün tamamıdır. Karşılaştırmanın ölçüsü de önemlidir: Kişi kendisini milyarderle değil, aynı eğitimi aldığı, aynı işi yaptığı veya benzer emek verdiği biriyle kıyaslıyor olabilir.

Bu yüzden gençlerin huzursuzluğunu yalnız daha fazlasını istemekle açıklamak sık kalır. Eğitim ve çalışmayla bağımsız bir hayat kurulabileceği öğretilmişse, yıllar süren çabanın ardından gelen belirsizlik kişisel başarısızlık gibi yaşanabilir. Başvurular cevapsız kalır, sözleşmeler kısa sürer, taşınma ertelenir. Kişi önce kendisini suçlayabilir. Benzer deneyimlerin çevresinde yaygın olduğunu gördüğünde sorumluluk değerlendirmesi değişebilir. Bu dönüşüm her zaman protestoya götürmez; geri çekilme, göç etme isteği veya siyasetten uzaklaşma da doğurabilir.

Gelecek kaygısının ağır tarafı, bugünkü kayıptan daha geniş olmasıdır. İnsan yalnız ödeyemediği faturayı düşünmez; bu durumun ne kadar süreceğini de bilemez. Belirsizlik, plan yapma kapasitesini aşındırır. Birkaç ay sonrasını görememek, meslek değiştirmekten aile kurmaya kadar birçok kararı askıda bırakır. Ancak bu deneyimlerden hareketle bütün bir kuşağa psikiyatrik tanı koyamayız. Kaygı, tükenmişlik ve umutsuzluk burada araştırılması gereken yaşantılardır; klinik değerlendirme gerektiren durumlarla gündelik siyasî duygular birbirine karıştırılmamalıdır.

Haysiyet meselesi tam bu gündelik deneyimlerin içindedir. Sosyal yardım başvurusunda küçümsendiğini hisseden kişi, yalnız maddî desteğe ihtiyaç duymaz; sözünün ciddiye alınmasını da ister. Bir öğrencinin okul koşulları hakkındaki itirazına tembellik suçlamasıyla karşılık verilmesi, talebiyle kişiliği arasındaki sınırı siler. Yönetici açısından sert bir cümle olan şey, muhatabında yurttaşlık değerinin sorgulanması gibi karşılık bulabilir. Ekonomik tavizlerin her zaman öfkeyi yatıştıramamasının muhtemel nedenlerinden biri budur: İnsan, uğradığını düşündüğü aşağılanmanın da tanınmasını bekleyebilir.

Bununla birlikte kızgınlık tek başına kalabalık meydana getirmez. Kolektif eylem araştırmaları, algılanan adaletsizliğin yanında ortak kimliğin ve birlikte sonuç alınabileceğine duyulan inancın önemini gösteriyor. Geniş bir araştırma sentezi, bu üç unsurun eyleme katılımı ile ayrı ayrı ilişkili olduğunu ortaya koyuyor. Bu bulgu, mevcut Avrupa protestolarının nedenlerini doğrudan kanıtlamaz; sahada hangi ilişkileri araştırmamız gerektiğini gösterir. Kimlerle ortaklık kuruluyor, hangi haksızlık paylaşıyor ve birlikte davranmanın neyi değiştireceği düşünülüyor?

Ortak kimlik, başlangıçta birbirinden uzak insanların aynı kelimenin içinde buluşmasıyla oluşabilir. Öğrenci, çalışan, kiracı veya mahalleli olmak, farklı anlarda öne çıkabilir. Bu aidiyetlerin hangisinin belirleyici hâle geldiği, olayın nasıl anlatıldığına ve insanların birbirleriyle kurduğu ilişkilere bağlıdır. Bir eğitim talebi velilerle öğretmenleri birleştirebilir; bir barınma talebi farklı mesleklerden kiracıları yan yana getirebilir. Fakat ortaklık, farklılıkların silindiği anlamına gelmez. Taleplerin önceliği ve kullanılacak yöntemler konusunda anlaşmazlıklar sürer.

Katılım kararının bir de eşik meselesi vardır. Bazı insanlar az sayıda kişiyle birlikte itiraz etmeye hazırdır; bazıları tanıdıklarını, güvenilir örgütleri veya büyük bir kalabalığı görmek ister. İşini kaybetme ihtimali, bakım sorumluluğu, sağlık durumu ve geçmiş deneyimler bu eşığı değiştirebilir. Dolayısıyla sokakta görünmeyen kişinin kayıtsız olduğunu söylemek de yanlıştır. Katılım cesaretinin toplumsal maliyeti eşit dağılmaz. Bir günlük ücretinden vazgeçemeyen çalışanla ekonomik güvencesi bulunan kişinin aynı riski aldığı varsayılmaz.

Fransa'daki bir gösterinin başka ülkelerde izlenmesi, bu eşikleri etkileyebilir. İnsanlar benzer sorunların dile getirilebildiğini, belirli bir eylem biçiminin görünürlük kazandığını fark edebilir. Ancak görüntünün dolaşımıyla örgütsel bağın varlığı farklı şeylerdir. Gerçek bir yayılmadan söz etmek için çağrıların, temasların, benimsenen sloganların ve eylem takvimlerinin izini sürmek gerekir. Aynı hafta ortaya çıkan iki protesto, birbirinden etkilenmiş olabilir; ortak ekonomik şartlara bağımsız cevaplar da olabilir. Psikolojik açıklama, tarih ve bağlantı araştırmasının yerine geçemez.

Dijital ortam bu ilişkileri hızlandırırken bağlamı daraltabilir. Kısa bir görüntü, öncesi ve sonrası bilinmeden büyük bir ahlâkî hükmün dayanağına dönüşebilir. Yaralı bir gösterici, saldırıya uğrayan bir polis veya dükkânının önünde ağlayan bir esnaf, izleyicinin olayın bütünü hakkındaki düşüncesini belirleyebilir. Görüntüdeki acının gerçekliğiyle o görüntüden çıkarılan genellemenin doğruluğu ayrı ayrı değerlendirilmelidir. Avrupa'daki mevcut olaylarda hangi içeriklerin katılımı artırdığını söylemek için dolaşım verileri ve katılımcı anlatıları gerekir; yalnız sosyal medyanın etkili olduğunu tekrarlamak açıklama sayılmaz.

Meydana gelen kişi de değişmeden kalmaz. Tanımadığı birinin su paylaşması, düşen birini kaldırması veya korku anında yanında durması, ortaklık duygusunu güçlendirebilir. Kalabalığı aklını yitirmiş bireyler toplamı olarak görmek, bu koordinasyonu açıklayamaz. Kalabalık davranışı üzerine sosyal kimlik yaklaşımı, ortak aidiyetin davranışlara anlam ve düzen verebildiğini; karşı gruplarla etkileşimin bu aidiyeti dönüştürebildiğini vurgular. Burada dayanışma kadar dışlama ihtimali de araştırılmalıdır: Oluşan birlik, kimleri içine almakta, kimleri tehdit olarak görmektedir?

Polisle karşılaşma, bu dönüşümün önemli alanlarından biridir. Barışçıl katılımcılar kendilerinin de ayrım gözetilmeden hedef alındığını düşünürse, başlangıçta mesafe koydukları gruplarla ortaklık kurabilir. Tersine, göstericiler arasında şiddetin yayılması bazı katılımcıları uzaklaştırabilir ve kamuoyu desteğini azaltabilir. Bunlar her olayda aynı sonucu veren yasalar değildir. Müdahalenin niteliği, tehdidin gerçekliği, iletişim kanalları ve tarafların önceki deneyimleri birlikte incelenmelidir. Devletin güç kullanma yetkisi, uygulamasının ölçüsünü sorgulamayı gerektirir; göstericinin mağduriyeti de başkasına zarar verme hakkı doğurmaz.

Çatışma uzadığında hareketin kendi iç ilişkileri de değişebilir. Daha yüksek risk almaya hazır gruplar görünürlük kazanırken, uzlaşma arayanlar geri çekilebilir. Her hareket içinde bunun yaşanacağı söylenemez; fakat kimin konuşabildiği, kimin temsilci sayıldığı ve hangi davranışın cesaret olarak ödüllendirildiği önemlidir. Öfke, tartışmayı taşıdığı sürece farklı talepleri duyurabilir. İtiraz edenin kendi çevresinde soru soramaz hâle gelmesi ise başka bir kapanmadır. Demokratik bir talebin ahlâkî gücü, hareketin içerideki farklılıklara nasıl davrandığıyla da sınıanır.

Eylemin ardından yorgunluk kalır. Sürekli seferberlik zaman, para ve dikkat ister; yaralanmalar, gözaltılar, iş kayıpları veya sonuç alınamaması katılımı aşındırabilir. Küçük kazanımlar ise değişimin mümkün olduğu duygusunu besleyebilir. Burada yönetimin duyulabilir müzakere kanalları açması kadar, hareketin elde edilen sonucu kendi katılımcılarına açıklayabilmesi de önem taşır. Hiçbir kazanımın yeterli sayılmadığı bir ortamla hiçbir itirazın meşru görülmediği bir yönetim, birbirini besleyen çıkmazlar üretebilir.

Gösteriden dönen iki arkadaş aynı vagonda oturabilir. Biri ilk kez bu kadar çok insanla ortak bir şey yaptığını düşünür. Diğeri gördüğü çatışmadan sonra bir daha gelmemeye karar vermiştir. Aynı sokaktan geçmiş, aynı sesleri duymuşlardır. Birinin telefonunda yardım eden ellerin fotoğrafı, diğlerinin zihninde kaçışan insanların yüzleri kalmıştır. Ertesi günün kalabalığı, bu ayrı deneyimlerin içinde yavaşça şekillenir.

Filozof Kirpi: "İnsanın duyulmayan sözü kalabalıkta büyür; kalabalığın ahlâkı, en kısık sese ayırdığı yerde belli olur."

AVRUPA'NIN JEOPOLİTİK SIKIŞMASI: GÜVENLİK, MEŞRUIYET VE ÖFKENİN SİYASAL YÖNÜ

Bir hastanenin bekleme salonunda jeopolitik kelimesi pek duyulmaz. İnsanlar sıralarını bekler, telefonlarına bakar, işyerinden gelen aramayı cevaplar. Televizyonda savunma yatırımları, enerji güvenliği ve uluslararası rekabet anlatılıyor olabilir. Ekrandaki büyük meselelerle sandalyede geçirilen saat arasında doğrudan bir bağlantı kurmak kolay değildir. Fakat devletin kaynaklarını nasıl topladığı, hangi ihtiyaçlara öncelik verdiği ve hangi bağımlılıkları azaltmaya çalıştığı, en sonunda o bekleme salonuna kadar ulaşır. Jeopolitik, gündelik hayattan uzakta yürütülen bir satranç değildir; kararlarının maliyeti evlere, işyerlerine ve kamu hizmetlerine dağılır.

Avrupa'daki protestoların bu boyutunu incelemek, olayların arkasında mutlaka yabancı bir merkez aramak anlamına gelmez. Jeopolitik yapı, dışarıdan verilmiş bir talimat bulunmadan da toplumsal gerilim üretebilir. Enerji tedarikindeki değişiklikler, ticaret engelleri, askerî tehditler ve uluslararası yatırım kararları, hükümetlerin hareket alanını etkiler. Yurttaş ise bu süreçlerle çoğu zaman faturasında, ücretinde veya iş güvencesinde karşılaşır. Analizin görevi, uzak görünen kararlarla yakın yaşanan sonuçlar arasındaki mekanizmaları göstermektir.

Avrupa'nın ekonomik konumunu değerlendirirken ülkeler arasındaki farklılıkları korumak gerekir. Sanayi ağırlığı yüksek bir ekonomiyle turizme daha fazla dayanan ekonomi, aynı dış baskıya farklı cevap verir. Enerji yoğun üretimin maliyet artışına duyarlılığıyla dijital hizmetlerin ihtiyaçları aynı değildir. Avrupa Birliği

kurumları için hazırlanan 2024 rekabetçilik raporunda yüksek enerji maliyetleri, teknoloji ve verimlilik açıkları, stratejik bağımlılıklar ve yatırım ihtiyacı birlikte ele alınmıştı. Bu değerlendirme, bugünkü her protestonun nedenini açıklamaz; toplumsal çatışmaların içinde geliştiği yapısal baskıları tanımlar.

Bir fabrikanın üretimini azaltması, yalnız çalışan sayısını ilgilendirmez. Çevresindeki küçük işletmeler, taşımacılar ve belediyenin gelirleri de etkilenebilir. İşini kaybetmeyen çalışan bile sıranın kendisine gelip gelmeyeceğini düşünür. Böylece uluslararası rekabet baskısı, yerel bir gelecek kaygısına dönüşebilir. Bununla birlikte her kapanmayı dış rekabete bağlamak hatalıdır. Şirket yönetimi, teknoloji tercihi, finansman yapısı ve iç talep de incelenmelidir. Küreselleşme kelimesi, somut sorumlulukları görünmez kılan geniş bir örtüye dönüşmemelidir.

Enerji alanındaki gerilim de benzer biçimde çözülmelidir. Tedarik güvenliğini artırmak, farklı kaynaklara yönelmek ve altyapıyı yenilemek maliyet gerektirebilir. Bu maliyetin kim tarafından karşılandığı siyasî bir sorudur. Hanelerle sanayi arasında, büyük işletmelerle küçük üreticiler arasında farklı destekler uygulanabilir. Kısa vadeli fiyat baskısını azaltan bir tercih, uzun vadeli bağımlılığı artırabilir; bağımlılığı azaltan yatırımın faydası ise yıllar sonra görülebilir. Yurttaşın bugünkü yükü taşıması istenirken gelecekteki faydanın nasıl paylaşılacağı açıklanmıyorsa, stratejik hedefin toplumsal desteği zayıflayabilir.

Güvenlik harcamaları bu tartışmanın en hassas alanlarından biridir. Rusya'nın Ukrayna'ya karşı yürüttüğü savaş, Avrupa'nın savunma kapasitesi tartışmasının somut arka planını oluşturuyor. Avrupa Birliği Konseyi, Temmuz 2025'te on beş üye ülkenin savunma harcamalarını artırmasını kolaylaştırmak için mali kurallar içinde geçici esneklik sağladı. Bu karar, güvenlik alanına verilen önceliğin kurumsal bir örneğidir. Ancak tek başına herhangi bir okulun veya hastanenin bütçesinin bu nedenle azaltıldığını kanıtlamaz.

7

Savunma artışıyla sosyal kesinti arasındaki ilişkiyi göstermek için ülke bütçelerinin ayrıntısına bakmak gerekir. Harcama borçlanmayla mı, yeni gelirle mi, başka kalemlerden aktarım yapılarak mı karşılanmaktadır? Satın alımların ülke içindeki istihdam etkisi nedir? Kaynakların kullanım süresi ve denetimi nasıldır? Bunlar araştırılmadan kurulan her askerî harcama eşittir sosyal kayıp denklemi eksik kalır. Buna karşılık güvenlik gerekçesiyle her harcamayı tartışma dışında bırakmak da kamusal denetimi askıya alır. Tehdidin gerçekliği, kaynak kullanımının doğruluğuna otomatik güvence sağlamaz.

Burada siyasî psikoloji açısından güçlü bir karşılaştırma doğabilir. Yurttaş, kendi ihtiyacı için yıllardır bulunamadığı söylenen imkânların başka bir öncelikte hızla oluşturulduğunu gördüğünde, zorunluluk söylemini sorgulayabilir. Bu tepki, güvenlik ihtiyacının inkârından kaynaklanmak zorunda değildir. Bazen sorulan soru, neden bazı ihtiyaçların ertelenebilir sayıldığıdır. Devletin dışarıya karşı koruduğu insan, içeride barınmıyor veya temel hizmete ulaşamıyorsa güvenliğin anlamı tartışmaya açılır. Savunma siyasetiyle sosyal güven arasında kurulacak ilişkinin meşruiyeti, yüklerin açıklanmasına ve paylaşılmasına bağlıdır.

Avrupa'daki karar yapısı bu tartışmayı daha karmaşık hâle getirir. Ulusal hükümetler, Avrupa Birliği kurumları, merkez bankaları ve yerel yönetimler farklı yetkilere sahiptir. Bu farklılıklar, sorumluluğun belirlenmesini zorlaştırabilir. Bir hükümet kendi tercihini dışarıdan gelen mecburiyet olarak sunabilir; muhalefet ise ulusal yönetimin değiştiremeyeceği bir sonucu kolayca değiştirebileceğini vaat edebilir. Her iki durumda da yurttaşın karar üzerinde etkili olma duygusu zarar görebilir. İncelenmesi gereken, yetkinin gerçekten nerede bulunduğu ve o yetkinin nasıl denetlendiğidir.

Teknik dil de bu mesafenin bir parçasına dönüşebilir. Borç sürdürülebilirliği, rekabetçilik ve bütçe dengesi gerekli kavramlardır; fakat tercihlerin dağılımsal sonuçlarını ortadan kaldırmazlar. Aynı mali hedefe farklı vergi ve harcama düzenlemeleriyle ulaşılabilir. Hangi seçeneğin tercih edildiği, kimlerin korunup kimlerin daha fazla yük taşıdığıyla ilgilidir. Yurttaşın itirazını yalnız ekonomik bilgisizlik saymak, tartışmanın ahlâkî

boyutunu kapatır. Protestonun karşısına teknik rapor koymak yetmez; raporun önerdiği hayatın kimin hayatı olduğu da konuşulmalıdır.

Bu temsil boşluğunda göç meselesi kolayca bütün sorunların açıklamasına dönüştürülebilir. Göçün konut, istihdam ve kamu hizmetleri üzerindeki etkileri yerel şartlara göre araştırılmalıdır. Nüfus artışıyla hizmet kapasitesi arasındaki uyumsuzluk gerçek bir politika sorunu olabilir. Fakat bundan belirli bir topluluğun yoksulluğun veya güvensizliğin bütünüyle sorumlusu olduğu sonucu çıkmaz. Konut arzını, ücret denetimini, işveren davranışını ve yatırım kararlarını incelemeden göçmeni merkezî neden ilan etmek, karmaşık sorumlulukları kolay bir hedefe taşır. Böyle bir yönlendirme, benzer maddî sorunları yaşayan insanları birbirine karşı konumlandırabilir.

Enformasyon ortamı, öfkenin hangi hedefe yöneleceğinde önem taşır. Bir gösterinin yalnız çatışma görüntüleriyle sunulması, talepleri arka plana itebilir. Yalnız barışçıl sahnelerin seçilmesi de gerçekleşen zararları görünmez kılabılır. Üstelik görüntünün kendisi yanlış yere ait olabilir. AP, Arnavutluk'taki protestolara ait görüntülerin iki Fransız televizyonunda Fransa'danmış gibi yayımlandığını doğruladı. Bu örnek, haber hatasının olayların coğrafyasını ve algılanan niteliğini nasıl bozabileceğini gösteriyor.

Dış müdahale iddiaları bu nedenle hem ciddiye alınmalı hem sıkı kanıt ölçüsüne bağlanmalıdır. Bir yabancı aktörün protestoları kendi söyleminde kullanması, onları örgütlediğini göstermez. Yanlış içerik yaymak, mevcut içeriği büyütme, maddî destek sağlamak ve doğrudan operasyon yürütmek farklı faaliyetlerdir. Her biri için farklı kanıt gerekir. Hesap ağları, doğrulanmış finansman ilişkileri ve belgelenmiş koordinasyon bulunmadan kesin hüküm verilemez. Bir hükümetin suçlaması da tek başına doğrulama değildir. Dış etki ihtimali, yerel şikâyetlerin gerçekliğini araştırmaktan vazgeçmenin bahanesi olamaz.

Öfkenin siyasî sonucu da baştan belirlenmiş değildir. Geçim sıkıntısı mutlaka eşitlikçi bir programa dönüşmez; dayanışmayı büyütebileceği gibi cezalandırıcı ve dışlayıcı talepleri de güçlendirebilir. Hangi örgütlerin güvenilir bulunduğu, hangi çözümlerin uygulanabilir görüldüğü ve kamusal tartışmanın nasıl yürütüldüğü belirleyicidir. Aynı hareketin içinden reform isteyenler, düzenin bütünüyle değişmesini savunanlar ve yalnız belirli bir kararın geri çekilmesini bekleyenler çıkabilir. Kalabalığın ortak sloganı, gelecekteki ortak programının hazır olduğu anlamına gelmez.

Önümüzdeki ihtimallerden biri, taleplerin müzakere ve somut reformlara taşınmasıdır. Bunun göstergeleri, açıklanan vaatlerden çok uygulanan kararlar, hizmetlerdeki iyileşme ve yüklerin dağılımındaki değişiklikler olacaktır. Başka bir ihtimal, güvenlik merkezli yönetimin ağır basmasıdır. Gözaltı sayısının artması veya meydanların boşalması, hoşnutsuzluğun giderildiğini göstermeyebilir. Üçüncü ihtimal, hareketlerin parçalanması ve öfkenin farklı siyasî kanallara dağılmasıdır. Bu da mutlaka başarısızlık sayılmaz; bazı talepler seçimlere, yerel örgütlenmelere veya uzun süreli kampanyalara taşınabilir.

Bu yollar birbirini dışlamaz. Bir ülkede sosyal tavizlerle sert müdahale aynı anda görülebilir; bir şehirde müzakere sürerken başka yerde çatışma yaşanabilir. Bu nedenle Avrupa'nın bütünü için tek bir çöküş veya toparlanma hikâyesi yazmak erken olur. İzlenmesi gereken, gösterilerin büyüklüğü kadar taleplerin karşılığı, kurumların davranışı ve insanların hayatındaki ölçülebilir değişimdir.

Sabah erken saatte bir belediye çalışanı meydandaki kâğıtları toplar. Islanmış bir pankartın kenarı süpürgesine takılır. Birkaç sokak ötede okul açılmış, otobüs durağında sıra uzamıştır. Avrupa'nın stratejik geleceğine ilişkin toplantılar başlayacaktır. Durakta bekleyen bir kadın telefonundaki hastane randevusunu yeniden kontrol eder. Tarih hâlâ uzaktadır.

Filozof Kirpi: "Bir devletin güvenlik haritasında yurttaşın hayatı görünmüyorsa, korunan sınırın içinde güvensizlik büyür."